

SZIKLAI SÁNDOR A LENINI ESZMÉK SZOLGÁLATÁBAN

Most, amikor születésének 80. évfordulóján megemlékezünk Sziklai Sándorról, a magyar és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalomban, három nép forradalmi harcában való aktív részvételéről, önkéntelenül felvetődik a gondolat: hogyan, milyen forradalmi eszme hatására tehette meg azt a nagy utat, amit megtett?

Sziklai Sándor, a nincstelen, földnélküli szegényparaszt szülők gyermeke, 8—10 éves korában bérescselédként ismerhette meg későbbi kedvenc dala sorainak mély igazságát: „Kenyér, hej barna kenyér, Nem henyél, ki azon él. Napkeltétől napnyugtáig kezében a kapanyél.” Hajnalban kelt s napnyugtáig végezte a felnőttekkel együtt a napszámosok, bérescselédek embertelenül nehéz munkáját, ezzel is növelve Justh Gyula földbirtokos gazdagságát.

Családjuk nyomorúságos szegénységét mi sem bizonyítja jobban, mint az, amikor édesapját elfogta a szegények betegsége: a tuberkulózis, a haldokló apa meg akarta fojtani egy szem fiát, a 3 éves Sándort, hogy legalább ő ne ismerje meg a szegények tengernyi szenvedését, nélkülözését, életük kilátástalanságát s ne jusson ő is hasonló sorsra.

A nagy szegénység és nélkülözés, a körülötte zajló élet és élénk esze tétette fel vele a társadalom nagy kérdését: „mi is az a forradalom?”. S mivel sem egyszerű családjá, sem a tanítója nem adják meg a várt választ, két pajtásával megszökik otthonról, hogy az aradi várban élő két öreg 1848—1849-es veteránt faggassa s bírja válaszra. A válaszból megtanulhatta: „... a forradalom, gyermekeim, nagy dolog, mert ha egyszer sikerül, ha egyszer győzünk, akkor a szegényeknek jobb lesz a soruk... — Így tudtam meg gyermekkoromban, mit jelent a forradalom, mit jelent forradalmárnak lenni. Ezt szívembe véstem mindörökre.”

Nem kisebb jelentősége volt ebből a szempontból annak a leckének sem, amelyet az 1912-es battonyai sztrájk jelentett. A munkásmozgalom hatására sztrájkba lépő aratómunkásokkal együtt ő is Battonyára vonult s ott emberibb sorsért, nagyobb falat kenyérért tüntettek. A csendőrszuronyok kegyetlen csapásai, a parasztok kifolyó vére, vezetőik letartóztatása, bebörtönzése jelentette Sziklai Sándor számára az osztályharc első tűzkeresztségét, első leckéjét.

1914 ősze, az első imperialista világháború hozza meg Sziklai Sándor életének újabb sorsfordulóját. Amikor a nemzeti zászlókkal, virágokkal díszített gyulai pályaudvaron, a Himnusz hangjai mellett, a végtelenségig szított sovíniszta diadalmában búcsút vesz édesanyjától, még nem tudta mi vár rá, nem is nagyon búsult: „... hiszen nem volt valami jó sorsom — írja

egyik visszaemlékezésében. 20 krajcár volt a zsebemben, amikor otthagytam a civiléletet.” Örül tehát a behívónak, de nem a katonai „pompának”, a „hazafias” szólamoktól megszedített mámorhangulatnak, hanem annak, hogy számára vége a szegénységnek, az éhezésnek, a nyomorúságnak.

Nagyon hamar ki kellett ábrándulnia ezekből az illúziókból. Alig féléves frontszolgálat után került a cári hadsereg fogságába, s hadifogolyként bejárta szinte az egész nagy cári Oroszországot. A hadifogolytáborok között eljut a legkegyetlenebb, legembertelenebb táborba: északra, Murmanszkba, vasútépítésre. Akkor Murmanszkot maguk között „a hadifoglyok mézár-székének” nevezték, hiszen naponta ezrével, tízezéreként pusztultak ott a hadifoglyok.

A hadifogolytáborokban elszenvedett nélkülözések, szenvedések ugyanakkor az osztályharc következő leckéjét az újabb tanulságok levonását is jelentették. Hiszen Sziklai Sándor, a többi munkás-paraszt származású hadifogolyhoz hasonlóan, itt döbben rá, hogy az orosz munkások és parasztlak éppen olyan kismizettek, kizsákmányoltak, elnyomottak, mint ők. Itt döbbennek rá, hogy nem az egész orosz nép az ellenségük, csak az orosz burzsoázia, a földbirtokos osztály és a cárizmus. Ez a felismerés vezetett oda, hogy a közös osztályhelyzetből megértse a közös osztálycélt, majd a közös osztályharc szükségszerűségét.

Ebből a szempontból különös jelentősége volt az 1916-os esztendőnek, a nagyvezsgyinszki vasznál eltöltött időnek. Itt főleg két találkozás az, amely nagy jelentőséggel van forradalmi életútjára, mint ahogyan egyik visszaemlékezésében írja: „Itt a vasznál találkoztam először Szamuely Tiborral . . . , aki nagy tekintélyre tett szert a hadifoglyok között. Ő már kapcsolatban állt az orosz forradalmi munkásokkal, jól beszélt oroszul és olvasta a forradalmi sajtót. Eljárt az orosz munkások gyűléseire, és az ott tapasztaltakról és hallottakról beszélt a hadifoglyoknak. Egy párszor én is elmentem vele ilyen gyűlésre.”

Archív dokumentumokból tudjuk, hogy Szamuely Tibor vezetésével Nagyvezsgyinszokban is megalakult a forradalmi hadifoglyok illegális csoportja. Itt került sor a számára olyan fontos második találkozásra is. Sziklai Sándor a vasműveknél ismerkedett meg egy Ivanov nevű martinással, aki nemcsak a vasas szakmára tanította őt, hanem gyakran beszélt neki a háborúról, a békéről, a háborúból kivezető útról, a forradalomról. Sziklai Sándor Ivanovtól hallott először Leninről, Lenin harcáról, a bolsevikok szabadságáért folytatott küzdelméről, az 1905—1907-es forradalomról. A hallott szavak és ismeretek mély hatást gyakoroltak Sziklai Sándorra, s azokat tovább is adta hadifogolytársainak.

Az osztályhelyzet azonossága, a felismert azonos osztálycélok, a bolsevikok harcának, eszméjének megismerése eljuttatja a hadifoglyok egy részét odáig, hogy most már nemcsak saját helyzetük javításáért folytatnak küzdelmet. Különösen 1917 tavaszától, az Ideiglenes Kormány uralkodása idején, nem egyszer kerül sor arra, hogy a hadifoglyok, az orosz munkásokkal szimpatizálva, szolidaritási sztrájkot tartanak. Így kerül sor ebben az időben Nagyvezsgyinszokban is arra a szolidaritási sztrájkra, melynek egyik szervezője Sziklai Sándor volt. A három napig tartó sztrájkot a kozákok túlereje leverte, a sztrájkot szervező Sziklai Sándort, négy társával együtt, a permi

börtönbe szállították, hogy hadbírótság ítélkezzék fölöttük. 3 hónapi börtön után, egy orosz népfőlkelő katona segítségével, sikerült megszökniök és illegális néven folytatják a munkát, a harcot.

Ebben az időben természetesen a hadifoglyok leghőbb vágya a béke és a hazatérés volt. Meg kellett velük értetni, hogy a háborúból, a nyomorból, a fogságból kivezető út egyedül a forradalom győzelme lehet. Egyik visszaemlékezésében Sziklai Sándor így emlékezik meg e munkájáról: „... az ilyen egyéni agitáció során hozzáfűztük még azt is, hogy most már nem elég csak a béke, hanem a hatalmat is a munkásoknak kellene adni, a szegényparasztoknak pedig a földet. Így kezdtük, egyszerű szavakkal. kevés politikai tudással, mindenféle sillabusz nélkül a fölvilágosító forradalmi munkát a hadifoglyok között.”

A bolsevikok nagy politikai és szervező munkájának volt köszönhető, hogy már 1915 végén, 1916 elején a 400 hadifoglytábor közül a legjelentősebbekben — s különösen azokban, ahol többen voltak a hazai munkásmozgalom harcosai — megalakultak az illegális forradalmi hadifoglycsoportok, amelyek nagy jelentőségű politikai felvilágosító munkát végeztek a hadifoglyok között. E politikai munkának tudható be, hogy már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének kivívásában nemcsak a két fővárosban: Petrográdon és Moszkvában, de sok más városban, sok helyütt vidéken is, harcoltak magyar hadifoglyok a szocialista forradalom győzelméért. Ugyancsak e nagy jelentőségű munkának volt az is az eredménye, hogy a 14 intervenció állam és a belső ellenforradalom gyűrűjébe zárt fiatal szovjet állam bizton számíthatott a volt magyar hadifoglyok internacionalista segítségére. Északtól délig, kelettől nyugatig, a frontokon harcoló vörös egységek közül alig találunk olyan vörösgárdista, partizán, vöröshadseregbéli alakulatot, melynek névsorában ne szerepelne egy-egy magyar internacionalista neve.

Nagyezsgyinszkben is kialakult — Szamuely Tibor vezetésével és Sziklai Sándor aktív közreműködésével — a hadifoglyok között az a csoport, amely 1917. november végén, a bolsevikok hívó szavára már természetesen tartja, hogy az orosz munkásokkal és parasztokkal válllvetve, a bolsevik párt vezetésével cselekvő résztvevője legyen a szovjetek hatalomra jutásáért vívott harcnak.

Miután Nagyezsgyinszkben is a munkások vették kezükbe a hatalmat, a harcban részt vett magyar internacionalisták továbbra is segítséget nyújtottak a helyi szovjethatalom megszilárdításához és megvédéséhez. A katonai feladatok teljesítésén túl Sziklai Sándor ebben az időben is járta a hadifoglytáborokat és megmagyarázta hadifoglytársainak a nagy forradalmi fordulat világtörténelmi jelentőségét, beszélt a hadifoglyok kötelességéről, a szervezettség szükségességéről.

A harci események kényszere folytán azonban ezt az agitációs munkát, mely korántsem volt békés, hiszen nem egyszer verték meg vagy gyilkolták meg azokat az agitátorokat, akik a bolsevik politika mellett folytattak agitációt, hamarosan a fegyveres harc váltotta fel.

1917. december elején, amikor Sziklai Sándor tudomást szerez arról, hogy a Volga mentén, a távoli Szamarában és másutt mozgolódnak az ellenforradalmárok, s ott a szerveződő Vörös Gárdába felveszik azokat a

hadifoglyokat is, akik hajlandók védeni a forradalmat, harmadmagával útnak indul. Hol gyalog, hol szekéren, hol vonaton, hosszú és keserves út után jutnak el végül is Szamarába, ahol megkeresik és megtalálják a Bolsevik Bürót. Itt a szamarai bolsevikok egyik kimagasló vezetőjével való találkozása azt eredményezi, hogy Kujbisev Sziklai Sándorban felfedezi azt az agitátort és szervezőt, akit fontos feladattal bízhat meg. Sziklai Sándor a szamarai magyar internacionalisták egyik agitátorává, szervezőjévé és vezetőjévé válik. 1918 elején itt, Szamarában lesz az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt tagja. Itt válik a lenini, a bolsevik eszmék öntudatos hirdetőjévé, terjesztőjévé. Hány és hány agitációs gyűlés, vita és sokszor véres harc követi ezen agitációs tevékenységet!

Sziklai Sándor a bolsevikok tanítását, Lenin eszméjének igazát, saját forradalmi tapasztalatait ízes magyarsággal, a katonák nyelvén, meggyőző erővel tudta elmondani. A meggyőző érvek, a lenini szavak és tettek a magyar hadifoglyok között termékeny talajra hullottak, hiszen százával, ezrével és tízezérekkel jelentkeztek a Vörös Hadseregbe, hogy vérükkel, életükkel védjék a világ első munkás-paraszt államát. Sziklai Sándor szervező munkája nyomán alakult meg az I. Szamarai Kommunár egység, melynek 1918 márciusában 450 orosz, magyar, román, jugoszláv harcosa volt. 1918 márciusában Sziklai Sándor, mint a szamarai kommunárok komisszárja, előljáróban mondta a kommunárok esküjét: „... utolsó csepp vérünkig harcolunk és védjük a proletariátus hatalmát.”

1918 tavaszán Szamarában és környékén hallatlanul nehéz helyzet alakult ki. Az eszerek és a maximalisták — felhasználva a parasztság elégedetlenségét — szavazatukkal megszerezték a többséget a helyi szovjettekben, s ennek birtokában a proletárhatalom ellen fordultak. Az anarchisták felkelést szívtottak, keletről Dutov atamán fehérgárdista egységei, délről pedig az uráli fehérkozások veszélyeztették a szovjethatalmat a szamarai területen. Ha az ellenforradalmároknak sikerül elvágniok a szamara—orenburgi vasútvonalat, akkor ezzel megfosztották volna Közép-Oroszországot gazdag kenyértermő vidékeiktől, Szibéria és Közép-Ázsia különböző mezőgazdasági és ipari termékeitől.

E nehéz, szorongatott helyzetben egymás után alakultak a vörösgárdista és az internacionalista egységek is.

1918 március végén indult az I. Szamarai Kommunár egység az orenburgi frontra. Sziklai Sándornak — éppen úgy, mint minden komisszárnak a polgárháború idején — értenie kellett a különböző fegyverek kezeléséhez, a harci feladatok teljesítéséhez, és mesterien kellett alkalmaznia a lenini eszme fegyverét. A komisszárnak a támadásoknál az élen kellett haladnia, személyes példájával, bátorságával is buzdítva a harcosokat, visszavonuláskor a hátvédet képezte; ha pedig értetlenség vagy elégedetlenség ütötte fel a fejét, akkor az érvek, az eszme erejével kellett küzdenie. Ezért írhatta Magyarok az Októberi Forradalomban című cikkében: „A harcok és hadműveletek idején magam is fegyvert fogtam, mint géppuskás, tüzér vagy lovas teljesítettem forradalmi kötelességemet. Mi politikai munkások nem voltunk válogatósak, a forradalom *mindenesei* voltunk és nemcsak szóval, hanem fegyverrel a kézben előljártunk, mindig ott voltunk, ahol erre a legnagyobb szüksége volt a forradalomnak.”

A polgárháború idején tehát Sziklai Sándor hol géppuskás, hol tüzér, hol lovasfelderítő volt, holott eredetileg mint gyalogos kapott katonai kiképzést. A harcok kényszere, a győzelem érdeke követelte meg a katonai tudás sokoldalú elsajátítását.

Ha átlapozzuk a polgárháború archív katonai dokumentumait, számtalan bizonyítékot találunk a kettős feladat: a katonai és a politikai fegyverforgatás egy időben való alkalmazására. S e kettős, de dialektikus egységben megvalósuló feladatnak soha, egyetlen hadseregben sem volt eddig olyan jelentősége és szerepe, mint éppen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és polgárháború időszakában a Vörös Hadsereg soraiban.

Sziklai Sándor 1918. július végéig harcolt a Szamarai Kommunárokkal az orenburgi fronton. A cseh hadtest ellenforradalmi lázadása és Dutovék újabb támadása következtében, a túlerővel szemben, a vörösgárdista egységeknek fel kellett adniok Orenburgot. A Szamarai Kommunárok fedezték a szovjet szervek, a gazdasági értékek, a bankok pénz- és aranykészletének evakuálását. Orenburg feladása után a megfogyatkozott és elcsigázott kommunárokat Taskentbe irányították soraik feltöltésére és pihenésre. Sziklai Sándor komisszár számára a pihenés valójában itt sem jelentett pihenést, hiszen itt is tovább kellett folytatni az agitációs és toborzó munkát a hadifogolytáborokban. E munka is csak rövid ideig tarthatott, mivel egy újabb, még veszélyesebb frontra kerültek: a Káspin-túli frontra, mely 1918. júniusa és 1920. márciusa között Szovjet-Turkesztán legfontosabb frontja volt.

1918. június 17-én az eszerek, az angolok támogatásával, fegyveres felkelést robbantottak ki Ashabadban. Az ellenforradalmi lázadás tűzvész-ként terjedt az egész Káspin-túli területen. Ezért kellett minden erőt erre a frontra mozgósítani.

Itt, a Káspin-túli fronton egyesült az akkor 314 harcosból álló Szamarai Kommunár egység a kazáni ezreddel. Az egyesülés után Sziklai Sándor az ezred 3. zászlóaljának lett a komisszárja és az ezred Katonai Forradalmi Tanácsának tagja.

A kazáni ezred tevékenységéről, kimagasló harci érdemeiről Kuc szovjet tábornok, a turkesztáni polgárháború ismert parancsnoka, veteránja, Sziklai Sándor harcostársa számol be.

E harci időszakból csak egy, különösen nehéz és veszélyes helyzetről szeretnék megemlékezni, miután ezt Kuc tábornok csak érinti. Ezt azért is szükségesnek tartom, mert ez bizonyítja leginkább a politikai komisszár munkájának jelentőségét és fontosságát, valamint igen nehéz helyzetét, amelyben a találékonyság, az érvekkel való felvértezetttség nagy jelentőséggel bírt.

1919. március végén, április elején a kazáni ezred a minden oldalról bekerített Csárdzsujban állomásozott, amikor megérkezett a nagy örömhír: Magyarországon is győzött a szocialista forradalom, létrejött a Magyar Tanácsköztársaság. Kun Béla üzenetét a taskenti rádió fogta és vette fel. Az üzenet a magyar internacionalistákat a Magyar Tanácsköztársaság fegyveres védelmére hívta fel. Azt hiszem, nem is kellene külön megemlékenem, milyen óriási lelkesedéssel fogadták a magyar internacionalisták e hírt! A másnapi bevetésen még nagyobb lelkesedéssel harcoltak.

A harcba hívó felszólítást azonban az angolok provokációra használták fel. Malleson angol tábornok utasítására — az egyik tanácsadó magyar tiszt segítségével — magyar nyelvű röpcédulákat szórtak le azokon a területeken, ahol magyar internacionalisták harcoltak.

A polgárháború ezen időszakában a Káspin-túli fronton nagyon sok magyar, több ezer internacionalista harcolt. Voltak olyan egységek, amelyekben a magyar internacionalisták százalékaránya volt a legnagyobb. Az angolok — ismerve a magyarok természetes honvágyát és a Tanácsköztársaság felhívását — röpcéduláikon azt ígérték, hogy fegyveresen, az előre kijelölt határszakaszon sértetlenül hazajuttatják őket.

A feleségtől, a családtól, a hazától való hosszú távollét okozta természetes honvágy ily módon összetalálkozott a Magyar Tanácsköztársaság felhívásával. A magyar internacionalisták, miután Magyarországon is győzött a szocialista forradalom, elsőrendű kötelességüknek érezték, hogy saját hazájukban védjék a munkások és parasztok hatalmát.

Milyen nehéz feladatot kellett megoldaniuk a komisszároknak, a politikai munkásoknak! Milyen nehéz volt megértetni a harcosokkal, hogy nem hagyhatják ott a frontot, nem hozhatják nehéz helyzetbe a szovjethatalmat Turkesztánban, mert a szovjethatalom veresége ezen a szakaszon maga után vonhatja a hatalom bukását Magyarországon is! Milyen nehéz volt megértetni a harcosokkal azt is, hogy félreértették a Kun Béla által aláírt első felhívást! Milyen nehéz volt velük megértetni, hogy az angolok provokálják őket, hiszen a szovjethatalmat támadó angol imperialista erők nem képviselhetik a munkások és parasztok érdekeit! Az angolok célja csak egy lehet: megbontani a vörös csapatok egységét, gyengíteni arcvonalukat, rést ütni és ily módon megsemmisíteni a szovjethatalmat ezen a frontszakaszon, majd Turkesztánban s végül egész Szovjet-Oroszországban, s azzal egyidőben Magyarországon is — bizonygatták a megtévesztett harcosoknak a komisszárok, a kommunista agitátorok.

A nap minden szakában, éjjel és nappal folyt az agitáció, a meggyőzés. Senki ne higgye, hogy könnyű volt e feladat teljesítése, hiszen a lázadókkal, a megtévesztettekkel szembe forduló magyar kommunistákat, politikai munkásokat nem egyszer összeverték, megsebesítették, s nem egyet közülük meggyilkoltak.

Az archív dokumentumok szerint 600 magyar internacionalista lázadt fel és tagadta meg a további frontszolgálatot: ezeket le kellett szerelni és a hátszobákba szállítani. Azokat pedig, akik — bedőlve az angolok hazug ígéretének — elindultak, amint átjutottak a határon, az angolok kegyetlenül lekaszabolták. Egyetlen szemtanú menekült csak meg, aki sebesülten vonszolta vissza magát és mesélte el az átélt borzalmakat.

A komisszároknak azonban nemcsak saját harcostársaik politikai nevelésében és felvilágosításában kellett részt venniük, hanem a helyi, elmaradott, a muzulmán papság által elbutított és megfélemlített lakosság felvilágosításában és megnyerésében is. Mindez természetesen azzal járt, hogy abban az időben nem sokat alhattak a komisszárok e hármass feladat becsülettel való teljesítése közben. E munkának is volt köszönhető, hogy mind a Káspin-túli fronton, mind később a ferganai fronton, egyre több

és több üzbec, tadzsik, türkmén és kazah nemzetiségű dolgozó lépett be a Vörös Hadsereg soraiba.

Az előbbiekhöz hasonló veszélyes helyzet állott elő akkor is, amikor Taskentben a katonai népbiztos, az áruló Oszipov vezetésével tört ki ellenforradalmi lázadás. Oszipov ugyancsak igyekezett a maga oldalára állítani az internacionalistákat. Ebben az időben megint a szó, az érv, a lenini forradalmi eszme hirdetése — vagyis a politikai fegyver került előtérbe, így Oszipovnak és a háttérben megbúvó angoloknak nem sikerült a maguk oldalára állítani a magyar internacionalistákat. Sőt, az internacionalisták következetes forradalmi magatartása és helytállása nagymértékben elősegítette a forradalmi erők győzelmét.

1920 elején Sziklai Sándor a kazáni ezreddel együtt a turkesztáni polgárháború egy újabb, abban az időszakban legveszélyesebb frontszakaszára, a ferganai frontra került, ahol a belső ellenforradalmi erők, a baszmacsok ellen kellett harcolniuk. Az újabb feladat, az újabb körülmények, az új harci módszerek ismét megkövetelték, hogy elsajátítsák azt a legmegfelelőbb katonai és politikai módszert, melynek segítségével végül is legyőzték ezt az ellenforradalmi erőt is. A politikai eszközökben persze továbbra is, itt is a legfontosabb fegyver a lenini bolsevik eszme igaza és ereje volt. A lenini nemzetiségi pártpolitika megvalósításával sikerült a helyi lakosságot, elsősorban a dolgozó rétegeket, a dehkánokat (földnélküli parasztok) meggyőzni és a szovjethatalom mellé állítani.

A ferganai frontról küldte a párt Sziklai Sándort Taskentbe, 4 hónapos katonai-politikai iskolára. Itt ismerkedik először szervezett keretek között Lenin tanításaival, műveivel. E tudás segítségével még jobban és eredményesebben végezhetette politikai nevelőmunkáját. Ekkor választják be őt a Külföldi Munkások és Parasztok Kommunista Pártja kongresszusán a Területi Bizottságba, a magyar szekció vezetőségébe és a román szekció titkárává. Egyben tagja volt a területi agitációs és propaganda bizottságnak, cikkeket írt a területi magyar lapba a „Vörös Újság”-ba, szervező és agitációs, oktató és politikai nevelőmunkát végzett a harcoló internacionalista egységek között. Ugyancsak ebben az időben részt vesz a magyar kommunista mozgalom egy másik igen fontos feladatának teljesítésében, a hazatérő volt magyar hadifoglyok politikai felkészítésében. Tudjuk, hogy a hazatértek közül sokan erősítették a mély illegálisban működő magyar kommunista mozgalmat tudásukkal és a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban szerzett gazdag forradalmi tapasztalatukkal.

A háború, a hadifogság, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború tüze megedzette Sziklai Sándor harci akaratát és jellemét. Ez a harc a hősi önfeláldozások harca volt, melyhez a bolsevik párt vezette proletariátus önbizalma, forradalmi öntudata és a nemzetközi szolidaritás adott erőt.

1920. október 29-én a turkesztáni magyar agitációs és propaganda osztály központi irodája, a Turkesztáni Kommunista Párt Központi Bizottságának utasítására, határozatot hozott arról, hogy Sziklai Sándort — politikai és katonai érdemeinek elismeréseként — Moszkvába küldi tanulni a fiatal szovjet állam akkori legfontosabb egyetemére, a Szverdlov

egyetemre. Sziklai Sándor abban az időben — éppen úgy, mint minden forradalmár — a szocialista forradalom világméretű győzelmében hitt és reménykedett. Éppen ezért, amikor a bizottság beidézte, folyton azt bizonygatta, hogy ő katoná és esküt tett, hogy mindaddig nem adja ki a fegyvert a kezéből, amíg a forradalom győzelmét szerte a világon ki nem vívják.

Több órás vita után végül is a döntő érv győzött: a párt vasfegyelme és Lenin utasítása, hogy az ifjúság legfőbb feladata most egy új erőd, a tudomány várának ostromlása és bevétele. A feladat: „Tanulni, tanulni, tanulni!”

Könnyűnek tűnik leírni e szót: tanulni! De milyen nehéz feladat volt ezt megvalósítani! Hiszen az úri Magyarország jóvoltából Sziklai Sándor csak 6 elemit végezhetett. S az milyen régen volt már! Milyen tengernyi szenvedés, mennyi harc, sebesülés, járvány s hány álmatlan éjszaka van mögötte! Mennyit felejtett már azóta, s az orosz nyelvet sem bírta még egészen. Hány és hány nehézség! A hosszú úton bizony gyötörte a kétség: vajon meg tud-e birkózni e nehéz feladattal? E kétségen végül azazal lett úrrá, hogy egy forradalmárnak minden nehézséget le kell győznie.

A felvételi bizottság előtt tudta meg Moszkvában, hogy szinte egyidejűleg kell tökéletesen elsajátítania az orosz nyelvet és végeznie középiskolai és egyetemi tanulmányait. Az egyetemet egy 6 hónapos tanfolyam készítette elő.

Milyen érdekes átlapozni a Szverdlov egyetem megsárgult archívumi dokumentumait: az egyetem tematikáját, a hallgatók névsorát, nemzetiségi összetételét, Sziklai Sándor első egyetemi indexét, az egyetem „Szverldovec” c. folyóiratát, s abban Sziklai Sándor cikkei, versei! Halhatlanul érdekes a hallgatók nemzetiségi kimutatása, melyben leírják, hány orosz, ukrán, belorusz, grúz, örmény, zsidó nemzetiségű hallgató tanul az egyetemen s a kimutatás végén: „más nemzetiségű, illetve külföldi: 0,01%”, vagyis egy hallgató. S ez az egy hallgató ekkor Sziklai Sándor volt.

Az OK/b/P Központi Bizottsága és a Népbiztosok Tanácsa a Szverdlov egyetemnek ebben az időben igen nagy jelentőséget tulajdonított. Ez abban is kifejeződött, hogy a párt és a szovjet állam szinte minden vezetője rendszeresen tartott előadást a Szverdlov egyetem hallgatóinak, így Lenin is, az államról és a forradalomról. Lenin többször is meglátogatta az egyetem hallgatóit és állandó figyelemmel kísérte az egyetem munkáját. Kalinyin, Lunacsarszkij, a politikai és irodalmi élet kimagasló egyéniségei tartottak itt előadásokat. 1924-ben Sztálin a „Leninizmus alapjairól” szóló előadássorozatát elsőként a Szverdlov egyetem hallgatóival ismertette.

Sziklai Sándor Leninnel kapcsolatos élményeit több visszaemlékezésében, rádióbeszédében említette: „Lenin elvtársat 1920. december 30-án, a moszkvai Nagy Színházban rendezett nyilvános vitán láttam először. Ide úgy jutottam el, hogy az egyetem pártszervezetétől kaptam belépőjegyet... Fokozta az érdeklődésünket Lenin előadása iránt az a körülmény is, hogy ebben az időben Trockijék és Buharinék az egyetemi hallgatók között is találtak maguknak híveket. Trockij demagóg módon hangoztatta a fiatalok előtt, hogy »a politikai barométer az ifjúság«. Napokig vitat-

koztunk a szakszervezeti kérdésről. Igen feszült volt a hangulat az egyetemen... Lenin megjelenése a vitán, a politikai csataterén, óriási erőt és örömet öntött mindnyájunk szívébe, akik a Központi Vezetőség igazáért küzdöttünk Trockijék, Buharinék ellen. Lenin kérlelhetetlen érvekkel, bölcs logikával, a tények és számok legyőzhetetlen tömegével zúzta por-dorjává az ellenzék opportunistá állásait... Az igazi harcos népszónok igazi kommunista módon fektette két vállra ellenfeleit...”

Ez a gyűlés, Lenin szavai és érvei s igazának győzelme, végleg meggyőzte Sziklai Sándort is arról, hogy csak a tudás, a tudományosan bizonyítható érvek adhatják azt az erőt, amellyel minden ellenséget és ellenséges nézetet le lehet győzni. Ez a tanulság különösen abból a szempontból volt jelentős, hogy az egyetemi vitákban Sziklai Sándor, az ugyancsak közvetlenül a polgárháború frontjairól érkezett társaival együtt, a trockistákkal, buharinistákkal, a lenini pártvonallal szembeforduló ellenzékkel folytatott vitában nem mindig az érvek eszközével küzdöttek. Volt olyan eset is, amikor a nagy vitában bakancscsal és ököllel próbálták meggyőzni ellenfeleiket, amiből majdnem pártfegyelmi lett. Az egyetem pártbizottsága ekkor és a későbbiekben — különösen az említett nyílt vita után — mindig arra hivatkozott, hogy Lenin sem hangoskodással, gombasággal, hanem szigorú érvekkel, tudományosan megalapozott adatokkal és tényekkel győzte le és semmisítette meg az ellenzékét.

A nagygyűlés után Sziklai Sándor is még nagyobb odaadással és szorgalommal tanult és sajátította el a marxi—engelsi—lenini eszméket, a tudományos szocializmust.

Az egyetemi dokumentumok, a korabeli sajtó és a „Szverdlov” cikkei bizonyítják, milyen hallatlanul nehéz körülmények között tanultak akkor a szverdlovisták. Szinte mérhetetlenül kicsi volt a fejadag, sokszor csak a sózott hering fejéből és farkából főzött levesből és pár deka kenyérből állott a napi menü. A sósheringből készült halleves pedig elviselhetlenné tette a szomjúságot. A tanulási idő pedig reggeltől késő estig, sokszor 10—11 óráig tartott.

E nehéz körülmények sem tudták megakadályozni, hogy a szverdlovisták mindenben élen járjanak. Ha belső ellenforradalmi erők támadtak, ők voltak az elsők, akik jelentkeztek frontszolgálatra. Amikor tizezrével pusztultak éhen a Volga és az Ural mentén az emberek, akkor a csekély fejadagból elsőként ajánlották fel segítségüket. Ha járvány pusztított az országban, akkor is az elsők között jelentkeztek, hogy segítenek a járvány leküzdésében. Így vált a járvány áldozatává a Szverdlov egyetem magyar orvosa, a volt magyar hadifogoly, Grünfeld elvtárs.

Joggal várta el a párt a Szverdlov Egyetem hallgatóitól azt is, hogy élen járjanak a politikai felvilágosító és nevelőmunkában. Az egyetem hallgatójaként Sziklai Sándor is rendszeresen tartott előadásokat Moszkva különböző kerületeiben, gyáraiban, a nyári szünetben pedig vidéken. A szvasztopoli helyi újság igen magasra értékelte Sziklai Sándor akkoriban megtartott előadásait. A Szverdlov Egyetem hallgatói élen jártak a párt ateista harcában is. Így került sor arra a nyilvános előadásra, amelyen Sziklai Sándor vitát folytatott az egyik vezető moszkvai pravoszláv pópával, akit a különböző vallások bibliáinak tételeivel, a vallás hazug-

ságaival és tudománytalanságával, az idealista nézetek leleplezésével győzött le.

Sziklai Sándor már egyetemi hallgató korában tartott előadásokat a Kommunista Internacionálé egyetemén, a Nyugati Egyetemen. Moszkvába érkezésének első időszakától kezdve ugyancsak aktívan részt vett a magyar zemljácsesztvo munkájában, s nem egyszer volt annak vezetőségi tagja és titkára. A Moszkvában megjelenő „Sarló és Kalapács” c. lapból ismerjük Sziklai Sándor tevékenységét, melyet mint a lenini eszmék propagandistája folytatott a magyar emigráció között.

Amikor 1924-ben kitűnő eredménnyel végezte el a Szverdlov Egyetemet, mint filozófia és az SZKP története szakos tanár, azonnal kinevezést kapott a Komintern Nyugati Egyetemére, ahol különböző szekciókon (magyar, román, bolgár, olasz, albán stb.) oktatta a nyugat-európai kommunista mozgalom jövődő harcosait, vezetőit a marxi—lenini eszmékre. A nemzetközi munkásmozgalom sok harcosát tanította Lenin eszméjére, a tudományos szocializmus elméletére.

Az 1930-as évek elején került vissza az alma materba, a Szverdlov Egyetemre, docensként és tanszékvezető-helyettesként. A moszkvai pártbizottság megbízásából ebben az időben is tovább folytatta a politikai nevelőmunkát az orosz munkások között és a magyar emigráció soraiban. Számtalan cikke, tanulmánya jelent meg szovjet, magyar, cseh és amerikai folyóiratokban, újságokban.

A békés időszak azonban vele sem feledtette a forradalmárok örök feladatát: mindent megtenni a forradalmi eszmék terjesztése, a világforradalmi folyamat támogatása érdekében. E feladat felkészültebb teljesítéséhez egyrészt minél több nyelvtudásra, másrészt a korszerű katonai ismeretek elsajátítására is szüksége volt. Sziklai Sándor, több magyar kommunistával együtt, 1931—1934 között elvégezte a katonai akadémiát. E tanulmányok elvégzésének szükségszerűségét a történelmi események további menete, a kiélezett nemzetközi helyzet és nem utolsósorban a spanyol polgárháború igazolta.

Amikor Spanyolországban kirobbant a polgárháború, Sziklai Sándor Ladi Pedro néven — a Komintern segítségével — Spanyolország véréztatta földjére érkezett, hogy a szabadságért harcoljon. Spanyol földön találkozott volt internacionalista harcostársaival, akik ugyancsak a Szovjetunióból érkeztek s rendelkeztek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború gazdag forradalmi tapasztalataival, a marxi—lenini eszmék ismeretével, a szocializmus építése terén szerzett tapasztalatokkal: Zalka Mátéval, Gál Jánossal, Fried Dezsővel, Bozsó Dániellel, Münnich Ferencel, Bakó Emillel.

A spanyol polgárháború idején Sziklai Sándor ismét jól alkalmazta a párt régen bevált kettős fegyverét: a katonai és az eszmei fegyvert. Mint a Központi Front összekötő tisztje — kapitányi rangban — hol tanácsadó, hol híradóparancsnok, hol komisszár. Az a tény, hogy rövid idő alatt elsajátította a spanyol nyelvet, lehetővé tette, hogy spanyolul tartson előadásokat a munkások, parasztok, katonák számára. Beszélt a lenini tanításokról, a dialektikus és történelmi materializmusról, a Szovjetunióban megvalósult szocializmusról, a szovjet kommunista mozgalom történetéről.

Nemcsak a spanyol munkások és parasztok, a spanyol forradalom szempontjából volt nagy jelentősége ennek a politikai munkának, de az 53 kapitalista országból érkezett és különböző politikai nézeteket valló internationalisták szempontjából is.

Köztudomású, hogy a spanyol forradalom bukása után a Franciaországba menekülő spanyol és internacionalista harcosokat szögesdróttal, koncentrációs táborral várta a francia kormány. Szörnyen nehéz évek következtek, hiszen a nemzetközi reakció, a fasizmus mindent elkövetett annak érdekében, hogy a koncentrációs táborba zárt foglyokat megkörnyékezzék: az idegenlégióba vagy önkéntes németországi munkára toborozza. Ezt a tevékenységet csak oly módon lehetett megakadályozni, vagy hatását elenyésztetni, hogy a kommunisták az első pillanattól kezdve olyan politikai nevelőmunkát folytattak, melynek segítségével meg tudták akadályozni, hogy a spanyolországi forradalomban részt vett tegnapi harcosok ma és holnap ne az ellenség táborába jussanak.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága mellett működő Marx—Lenin Intézet a (továbbiakban — MLI) archívumában őrzött dokumentumokból tudjuk, milyen nagy és veszélyes munkát vállaltak és végeztek a szögesdrót mögé zárt kommunisták. Ezekből a dokumentumokból vált ismertté, hogy már az első napokban, akkor, amikor az agyonhajszolt forradalmárok átlépték a spanyol—francia határt, Sziklai Sándor—Ladi Pedro azt a javaslatot tette az illegális pártsejtnek, hogy ne hagyjon hasztalanul elveszni egyetlen napot, egyetlen órát sem. Mindent el kell követni — mondotta — annak érdekében, bármennyi ideig is tartson fogva tartásuk, hogy az 54 országból Spanyolországba érkezett s most szögesdrót mögé zárt harcosokból öntudatos, marxi—lenini tudással rendelkező antifasiszta harcosokat neveljenek. Olyan harcosokat, akik elméletileg is világosan látják a fasizmus elleni döntő harc, a társadalmi felemelkedésért, a társadalom átalakításáért folyó küzdelem és a világorradalmi folyamat továbbfejlesztésének feladatait.

E dokumentumok között alkalmam volt átnézni a Saint Cyprienben Sziklai Sándor — Ladi Pedro által összeállított első SZK/b/P története tematikát, az általa magyarra lefordított egyes fejezeteket s azt a tervezetet, amelynek alapján megindultak a különböző fokozatú marxista—leninista tanfolyamok. Ladi Pedro vezetésével és irányításával működtek ezek a tanfolyamok, az általa felkészített előadógárdával. S ez természetes is volt, hiszen ő magas szintű marxista—leninista képzettséggel és gyakorlattal rendelkezett.

Nem volt könnyű e feladat teljesítése a mély illegalitásban, a konspiráció szigorú szabályainak betartásával, hiszen mindannyian tudták, hogy ezért a munkáért még szigorítottabb börtön járhat. A koncentrációs táborban Sziklai Sándor ugyanakkor kilenc nemzetiség párttitkára és egyben a láger pártbizottságának is tagja volt. Illegális pártmunkájáért nem egyszer verte össze, kínozta meg az őket fogva tartó francia csendőrség. Ezért is került előbb a gurs-i, majd a szigorított vernet-i különleges bűntetőtáborba, majd 12 társával együtt 1941-ben Észak-Afrikába, Djelfába, kényszermunkára.

Sem a kínzások, sem a koncentrációs táborok mind szigorítottabb for-

mái nem tudták őt elrettenteni a lenini eszmék szolgálatától, terjesztésétől.

A koncentrációs táborokban folytatott politikai nevelőmunka eredményességét, jelentőségét a táborokban illegálisan megjelenő újságokból szedett idézetek fényesen bizonyítják. A Saint Cyprienben 1939. február 21—április 26. között megjelenő „Unidad” (Egység) c. lap legfőbb mottóként írta fel a jelszót: „Tanuljunk! a börtön a proletárok egyeteme — mondotta Lenin”.¹

Az Argelès sur Merben megjelenő „Új állomás” 1939. március 14-én megjelenő I. évfolyama 4. számának vezércikkében Sziklai-Ladi Pedro megemlékezik Marx haláláról s rámutat arra, hogy a marxizmus—leninizmus eszméjének, a forradalom elméletének elsajátítása elkerülhetetlen a fasiszmus elleni döntő harc győzelmének szempontjából.²

A moszkvai Marx—Lenin Intézetben őrzik „Az orosz munkásmozgalom története” c. füzetet,³ melynek fedőlapján háromszögletű jelben az 1939-es évszám van, s alatta egy kézben tartott vörös zászlót láthatunk, az előtérben szögesdrót húzódik. Ebből a füzetből tudhatjuk meg, hogy a gurs-i gyűjtőtábor első kurzusát 1939. május—júniusban tartotta meg a magyar csoport, s erről a következőket olvashatjuk: „... először a Saint Cyprienben levő koncentrációs táborban vetődött fel a munkásmozgalom története tanulmányozásának gondolata. A gondolat felvetője Pedro (Ladi) elv. volt, ki a felmerülő objektív nehézségek ellenére is az orosz munkásmozgalom történetének tanulmányozását indítványozta. Első objektív nehézségünk a könyv hiánya volt. Egyedül Pedro elvtársnak volt egy orosz nyelvű könyve, melyet rajtunk kívül még a jugoszláv csoport tagjai is használtak... Mégis még itt St. Cyprienben indult meg az első kurzus foglalkozása. Pedro elvtárs vezetésével az előadással megbízott elvtársak átvették az első fejezetet. A továbbiakban a Gurs-be való költözés és a St. Cyprienből és Argelèsből jött csoport egybeolvadásával folytatódott a kurzus... 5. tanulókör volt... Az előadó kollektíva egészében és egyes tagjai is éltek a konzultáció módszerével (konzultánsként Pedro, ill. Ladi elv. szerepelt). Magának az előadó kollektívának munkáját Ladi elv. irányadó előadása vezette be”.

A kurzuson belül négy filozófiai előadás is szerepelt 1. a filozófia fejlődése, 2. az anyagvilág dialektikája, 3. történelmi materializmus, 4. egyes filozófiai kérdések a dialektikus materializmus szempontjából.

Az első kurzust nyolcvanketten fejezték be s az új kurzusra azonnal volt 42 jelentkező. A kurzus eredményéről tegyen tanúbizonyságot a hallgatók véleménye. Először idézzük az egyik hallgató K. I. aláírással ellátott véleményét: „A kurzus szervezőit és vezetőit, az előadó kollektíva tagjait minden dicséret megilleti. Nagy jelentőségű munkát végeztek és teljes sikerrel mutatja ezt a hallgatók számának emelkedése és az új jelentkezők...”

Őt hallgató — közöttük Zaborai Béla — aláírásával a következőket olvashatjuk: „Habár már évek óta veszek részt a munkásmozgalomban,

1 MLI 545. fond, 4. leltár, 13. ö. e., 1—141. o.

2 Uo. 6. ö. e., 1—129. o.

3 Uo. 11. ö. e., 1—145. o.

mégis csak itt a fogolytáborban adatott meg nekem először a lehetősége, hogy a marxizmus és leninizmus rendszeres és szervezett tanulását végezhessem és még hozzá a nálamnál többet tudó elvtársak fáradságot nem ismerő támogatása mellett... Az előadó elvtársak megtalálták azt a helyes módszert, amely lehetővé tette, hogy egy ilyen anyagot úgy adtak elő, hogy mindannyian megértettük és mégse laposították el."

A Gurs-ben megjelenő „Unidad” c. napilap 1939. augusztus 2-i 58. számában írják: „... Mindnyájan, de különösen azok, kik a történelmi kurzusokon részt vettünk, rendkívüli figyelemmel hallgattuk Ladi elv. előadását. Az előadás két témára oszlott: az első, már 3 héttel ezelőtt megtartott előadás a történelmi materializmusról, hol a gazdasági alap és a felépítmény viszonyát tárgyalta meg fejlődésében; a másik előadás, hol a különböző filozófiai kérdések, mint az igazság, szükségszerűség, véletlen stb. kerültek a dialektikus materializmus szempontjából megvilágításra. Mindenekelőtt a filozófiai kérdések megértése, megtanulása nemcsak az ún. tanult emberek ügye, hanem mindenki és különösen számunkra óriási fontossággal bír, kik a munkásosztály harcosai vagyunk. A reakció a tömegek számára elzárja a tudás, a tanulás útját. Meghamisítja a valóságot, mert tisztában van azzal, hogy a valóság helyes felismerése milyen óriási fegyver az elnyomottak kezében... nekünk nemcsak az a feladatunk, hogy az elnyomók ellen harcoljunk, hanem *győzelmesen harcoljunk*... A cselekvés sántikál, ha a tudás hiányzik. A tudás értéktelen, ha nem követi a cselekvést, ez az ami oly világosan kidomborodott az ő előadásán. Azok, akik előadók akarnak lenni, tanulhatnak Ladi elv. előadói módszeréből. A legnehezebb kérdéseket érthetően, kézzelfoghatóan adta le. A példák különböző oldalakról világították meg a kérdést és mindegyik szigorúan az előadáshoz tartozott. Így mindenki érdeklődéssel hallgatta végig és az előadás erősen gyarapította tudásunkat... A mi feladatunk, hogy azt a tudást, amit itt a koncentrációs táborban szerzünk munkástársainknak továbbadjuk és így az ügyünk győzelmét egy lépéssel a célhoz közelebb vigyük” — írja S. O.

A tanfolyam legnagyobb érdeme az volt — mint az előbb idézett munkáshallgató sorai is bizonyították —, hogy a koncentrációs táborban levők mind nagyobb része jutott el annak felismeréséig, hogy a fasizmus feletti győzelem döntő fegyvere: a marxizmus—leninizmus eszméjével, tudásával, a forradalmi elmélettel felvértezett munkásosztály egységes harca. Ezt még inkább alátámasztja K. F. aláírással az „Unidad” 1939. július 11-es számában megjelent írás: „... az előadások szabadegyetemeszerű formája, az események csoportosítási módja és a vezérgondolatok helyes, megfelelő és alkalmas időben való kidomborítása tette lehetővé azt, hogy a kevésbé fontos események bemagolása helyett magát a politikai lényegét megérthessem és a helyes következtetéseket és tanulságokat felismerve merjem állítani, hogy az egész anyagot antifasiszta és proletár szempontból magamévá tettem: megtanultam, hogy az osztályharcban csak a törhetetlen, megalkuvás nélküli *marxista—leninista* alapokra támaszkodó, ezeket a tanokat nem dogmatikusan, hanem a történelmi helyzetnek megfelelően alkalmazni tudó párt vezetheti a végső győzelemre, a proletariátus felszabadításáig... Az orosz proletariátus történetében előfordult példák tehát

megtanítottak arra, hogy a proletariátus győzelmét, a kizsákmányoló osztály leverését, csak a marxista—leninista párt vezetésével érheti el... most látom csak, hogy ez az alap milyen nagyfontosságú nemcsak az én, de minden öntudatos munkás részére úgy az elméleti marxista tudás továbbfejlesztése, mint napi harcainak megvívása folyamán.”

E munka értékelésével kapcsolatban engedjék meg, hogy végezetül idézzem az egyik legnagyobb méltatást, amely 1939. július 17-én az „Unidad” 44. számában F. L. aláírással jelent meg:

„Öt hónapja múlt június 10-én, hogy átléptük a spanyol határt... Cyprien és Argelès homoksivatagjainak tikkasztó szele, Gurs ködhullásai és esői, háromszoros drótkerítései, a külső és belső provokációk nem tudtak megtörni. Ellenálltunk és győztünk. A homoksivatagon és sártengeren sportpályákat, szabadtéri színpadot, szobrokat, kertescskéket varázsolt a proletár élniakarás... A francia reakció azt akarta, hogy szellemileg megtörjünk s hitünket vesztve a fasizmus, a reakció eszközéül használhasson fel bennünket... Itt is a drótok közt mi vagyunk az emberi haladás és kultúra kiapadhatatlan energiájú katonái... Nehéz, de szép volt ez az 5 hónap. Nehéz, mert igaz, hogy a harc egy más frontján és más eszközökkel, de állandó harcban álltunk. És szép, mert győztünk a harcban... Ez tette lehetővé, hogy befejezzünk egy olyan munkát, melynek nemcsak egyéni, de társadalmi értéke is nagy, melyre büszkék lehetünk, ez a munka a munkásmozgalom sok évtizedes tapasztalatainak, a munkásság forradalmi taktikai és stratégiai tudományának tanulmányozása...”

E politikai nevelőmunka eredményességét igazolja az internáltak hitvallása is, amely ugyancsak az „Unidad” 44. számában jelent meg: „...Sem a homok, sem a szél, sem a gurs-i sár nem lett úrrá rajtunk... a drótsövények és a kilométerek ezrei dacára egyek vagyunk a Cassad-elárulta spanyol néppel, hogy itt is, mint bárhol, ahol vagyunk, azért harcolunk, hogy földhöz juttassuk a magyar parasztot és joghoz a magyar munkást, hogy a német divíziók dübörgő felvonulása mögött meghalljuk a német nép szabadságot követelő szavát... mindig és mindenhol egyek vagyunk a harcban, az akarásban a világ összes elnyomottaival az elnyomókkal szemben. Nem lehet bennünket kitépni, elzárni a világtól, mert nem vagyunk gyökértelen, hazátlan csavargói az országutaknak, zsoldért hitet, gazdát változtató legionisták, hanem húsa és vére vagyunk annak a sokmilliós tömegnek, mely Ausztráliától Kínáig, Moszkvától a Fokföldre, az egész világon egy célért, egy cél megvalósításáért küzd...”

A franciaországi koncentrációs táborba zárt magyar csoportnak volt irodalmi lapja is, az „Útunk”, amelyet 1939. júliusától adtak ki. Ezen kívül megjelent még a „Munka és akarat” c. technikai lap és a „Saláta” c. néplap, amelyet mint írták, a kritikai szellem szolgálatába állítottak. Az „Útunk” legfőbb céljának a következőket tekintette: „Szavunk: a szép szón keresztül akar visszhangja lenni életünknek. Magunk mögött a spanyol szabadságküzdelem tanulságaival, a jelen drótkerítései közül ajánljuk fel karunkat a demokráciáknak és hazafelé tekintve készen állunk hazánk függetlenségének megvédésére.”⁴

4 Uo. 10. 6. e., 1—133. o.

Az „Útunk” 1939. júliusában megjelenő első számában olvashatjuk Sziklai Sándor-Ladi Pedro fordításában Tyihonov „Kiált az Ebro” c. versét. Érdekes itt megemlíteni, hogy Sziklai Sándor életében többször is találkozhatunk versekkel, melyeket hol orosz, hol magyar nyelven írt és publikált a polgárháború idején, egyetemi hallgató korában, a koncentrációs táborokban és a felszabadulás után.

1941-ben a Pétain vezette francia kormány Sziklai Sándort 12 magyar harcostársával együtt Észak-Afrikába, a távoli Djelfába száműzte, kényszermunkára. Ugyancsak az említett dokumentumokból tudjuk, hogy Sziklai Sándor az afrikai száműzetésben éppen úgy folytatta az illegális pártmunkát és a marxista—leninista oktatást, mint egész életében. Pedig hányszor igyekeztek megtörni, kínzásokkal eltántorítani, testileg-lelkileg megalázni.

A nemzetközi szolidaritás segítségével a francia koncentrációs táborokból kiszabadított és különböző országokba került volt spanyol magyar harcosok ezekben az országokban sem tagadták meg forradalmi múltjukat, s a történelmi kurzuson elsajátított lenini eszmék birtokában vettek részt a nemzetközi ellenállási mozgalomban, a fasizmus elleni döntő harcban: Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Jugoszláviában, a szovjet partizánmozgalomban, Magyarországon. Így vált élő és ható gyakorlattá az elsajátított marxista—leninista elmélet.

1943-ban, kétéves száműzetésben eltöltött kényszermunka után, végül is sikerült a szovjet kormánynak kiszabadítania, repatriálnia Sziklai Sándort és a 12 volt spanyolországi magyar harcost. Az iratai között nemrég megtalált, elsárgult jegyzetben olvashatjuk a következő sorokat: „1943. július 14. Ez nevezetes dátum az én életemben, ráléptünk forrón szeretett *Hazám* földjére... *A mai nap számomra ünnep!*”

Milyen hosszú, a csonttá-bőrré fogyott száműzöttek számára keserves út után érkeznek meg Afrikán és Ázsián át Moszkvába! Felajánlják számukra a szanatóriumot, de azt egyikük sem vállalja. Valamennyien frontszolgálatra jelentkeznek, hogy maguk is kivegyék részüket abból az élet-halál harcból, amelyet a Szovjetunió a fasizmus ellen folytat.

Sziklai Sándor a szovjet hadsereg tisztjeként ismét járja a hadifoglytáborokat. A Horthy-fasizmus által a frontra küldött, s ott fogságba került magyar hadifoglyok közül válogatja ki azokat, akiket a különböző szintű antifasiszta, majd partizániskolákra küldenek. Sziklai Sándort a 15. juzsai antifasiszta iskola vezetésével, irányításával bízzák meg. Régi hadifogly emlékeit, a nemrég átélt és elszenvedett börtönévek idején szerzett forradalmi tapasztalatokat felhasználva, nagy hozzáértéssel neveli tanítványait és képez belőlük öntudatos antifasiszta harcosokat, akik közül sokan vesznek részt a partizánmozgalomban, s életüket áldozzák a szovjet és a magyar nép szabadságáért. Köztük volt Ósz Szabó János, Szőnyi Márton és még sokan mások.

1944 októberében régi álma, régi vágya teljesül: a szovjet hadsereg soraiban már közvetlenül hazája, Magyarország szabadságáért és függetlenségéért harcolhat. Harminc év után ismét hazai földön! És mennyire más körülmények között! Akkor egyszerű, nincstelen és kisemmizett „ba-

kaként” hagyja el hazáját, most pedig a szovjet hadsereg tisztjeként hozza el a sokat szenvedett magyar népnek a szabadságot, a függetlenséget, az új, szabad és boldog életet. Első feladatai közé tartozott — a Magyar Kommunista Pártnak a felszabadult Szegeden székelő Központi Bizottsága határozata alapján —, hogy összekötő legyen a párt és a szovjet hadsereg frontparancsnokságai között. A felszabadító szovjet hadsereg állandó katonai, gazdasági, politikai és erkölcsi támogatást nyújtott a magyar népnek, népi demokratikus forradalmunk kibontakoztatása és győzelme érdekében.

1944 novemberében — december elején — itt, Szegeden tartotta meg Sziklai Sándor első előadásait. Az első szabadegyetemen a dialektikus és történelmi materializmusról tartott előadást, mint a Szverdlov Egyetem tanára. Azt hiszem, nem is szükséges ecsetelni, milyen nagy szenzáció volt az abban az időben, amikor még nem is szabadult fel az egész ország, amikor a 25 éves Horthy-fasizmus azt akarta elhíttetni a magyar néppel, hogy a Szovjetunió a barbárság országa, ahol a szovjethatalom minden civilizációt megsemmisített, hogy most, a felszabadulás első óráiban, egy, a Szovjetunióból érkezett egyetemi tanár tart magas színvonalú filozófiai előadást. Számunkra, KIMSZ-isták és az illegalitásból kikerült kommunisták számára ez az előadás volt az első legális marxista—leninista előadás.

1944. november végére az ország területének mintegy fele már szabad volt, időszerűvé vált a kialakuló népi rendszer központi hatalmi szerveinek megteremtése, az új állam kialakítása. Ehhez az első lépéseket Szegeden tették meg december első napjaiban. Az öt demokratikus párt: A Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt, valamint a szakszervezetek képviselői megalakították a Magyar Függetlenségi Frontot, és elfogadták a kommunisták által kidolgozott programot: „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének” programját.

A demokratikus mozgalom fejlődése, a népi hatalom helyi szerveinek, a nemzeti bizottságoknak szaporodása is siettetete az új magyar állam központi szerveinek létrejöttét. Hiszen a központi hatalom hiánya miatt a felszabadult területeken bizonyos fajta széttagoltság jelentkezett: majd minden megye, gyakran egy-egy város is szinte önálló államot alkotott a maga szerveivel, rendelkezéseivel.

A Szovjetunióból érkezett magyar kommunisták, az itthoni, illegalitás-ban dolgozó kommunistákkal és a felszabadult országrészből Debrecenbe érkezett demokratikus politikussal együtt, vállalták az új Magyarország központi szerveinek megteremtését. Mindössze tíz nap kellett az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásához.

A Magyar Kommunista Párt Szegeden székelő Központi Bizottsága Sziklai Sándort azzal bízta meg, hogy a szovjet hadsereg segítségével igénybevételeivel szervezze meg a helyi képviselők, az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az Ideiglenes Kormány tagjainak Debrecenbe szállítását, a szükséges helyiségek biztosítását és ellátásukat. Irányításával 19 teherautón 24 küldött járta be a felszabadult országrészek városait és nagyobb községeit, hogy a nemzeti bizottságok segítségével megszervezzék a választásokat. E munka sikeres lefolytatása érdekében Sziklai Sándor december

10. körül érkezett Debrecenbe. Közben állandó és rendszeres kapcsolatban volt a szegedi pártközponttal. December 20-ig 200 jövendő képviselő érkezett Debrecenbe.

1944. december 21-én nyílt meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülése Debrecenben, abban a városban és abban az épületben — a Református Kollégium oratóriumában —, ahol az országgyűlés 1849-ben ülésezett. Ezen az első ünnepélyes ülésen emléktábla és egy nagy vörös rózsacsokor jelölte azt a helyet, ahol Kossuth Lajos bejelentette a Habsburg-ház trónfosztását, Magyarország függetlenné válását. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés két-napos ülésén megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, és a Függetlenségi Front szegedi nyilatkozatát programjává emelte. A kormány megalakulásával Debrecen lett Magyarország felszabadult területének fővárosa.

Felszabadulás utáni történelmünkben kiemelkedő szerepet játszottak mindazok — köztük Sziklai Sándor is —, akik az Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány munkájában részt vettek. Az általuk alkotott rendeletek a földreformról, az üzemi bizottságokról, a népbíróságokról, a hadsereg megszervezéséről már a születő, új Magyarország jegyeit viselték magukon.

Akár a földreformról, akár a hadsereg szervezéséről szóló, vagy bármelyik más törvényrendeletet említjük is, nem volt egyetlen olyan intézkedés sem, amelynek valóra váltásáért Sziklai Sándor és az 1944. december 27-re Debrecenbe érkezett MKP Központi Bizottságának akkor még igen csekély létszámú munkatársai éjt nappallá téve, a legaktívabban ne vettek volna részt.

Az Ideiglenes Kormány és a különböző pártok központjai 1945. április 11-én érkeztek Budapestre, hogy most már a végleges fővárosban, a felszabadult ország minden igaz hazafijával egyesülve, sikeresebben végezhessék nagy történelmi feladatukat.

Akiknek az új magyar társadalom fundamentumát kellett lerakniok, nem volt könnyű dolguk: egy lerombolt, kifosztott országot örököltünk, megfélemlített, megtévesztett lakossággal. Hideg és éhség gyötört bennünket, de erőt adott a nagy feladat: újat alkotni, új társadalmat teremteni, megvalósítani a magyar nép legjobbainak álmát, a dolgozó nép társadalmát.

Sziklai Sándor nem először élt át, küzdött végig ilyen nehézségeket, oldott meg ilyen feladatokat. Sok-sok forradalmi harc küzdés és szenvedés, győzelem és vereség, börtön és száműzetés, rabság és szabad élet, óriási élettapasztalat, forradalmi edzettség és nagy tudás állt mögötte. Az átélt szenvedésektől megöszült halántékkal, de ifjú lendülettel kezdett megint az alapok lerakásához. E munka elvégzéséhez erőt adott neki hazája iránti szeretete, népe boldogabb jövőjébe vetett hite és az a tudat, hogy most megvalósíthatja azt, amiért egész életében harcolt.

Kell-e annál szebb és nemesebb feladat, mint véget vetni a nép szenvedésének, rabságának, harcolni hazája szabadságáért, függetlenségéért, s arra tanítani népét, hogy okosan tudjon élni a kapott szabadsággal? Ez a hivatásos forradalmár feladata.

Sziklai Sándor itthoni tevékenysége már eléggé ismert, itt csak e tevé-

kenység egyik, de igen fontos oldalát szeretném hangsúlyozni: azt az állandó és szakadatlan munkát, amellyel a lenini eszmék terjesztését szolgálta és ezen eszmék igazának örökkévalóságát bizonyította. A választási nagygyűléseken, szabadegyetemen, a munkásakadémián, az egyetemeken, munkás- és parasztgyűléseken, katonák és az ifjúság előtt tartott előadásokon beszélt forradalmi harcairól, a magyar szabadságharc legdicsőbb lapjairól; az ifjúságot a forradalmi hagyományok megismerésére, megbecsülésére, továbbfolytatására nevelte. E munkát, melyet annyira szeretett, akkor is állandóan és rendszeresen folytatta, amikor 1948-ban a párt a Magyar Néphadsereg soraiba küldte, hogy tudását és forradalmi tapasztalatait a hadseregben gyümölcsoztesse.

Különös örömet jelentett számára az a feladat, amelyet 1953-tól a Hadtörténelmi Intézet parancsnokaként kellett megvalósítania. Vezetésével és irányításával újabb lendületet vett a marxista—leninista hadtörténetírás és a forradalmi katonai hagyományok feldolgozása. Maga is részt vesz a magyar szabadságharcos hagyományok történelmi, tudományos feldolgozásában.

E termékeny, értékes és hasznos munkát törte ketté az 1956 őszi ki-robbant ellenforradalom.

Köztudott volt — egész forradalmi életük is azt bizonyítja —, hogy Sziklai Sándor és apósa, Kiss Lajos, meggyőződéses, a lenini eszmékhez hű, igaz kommunisták, akiket senki és semmi nem tud elrettenteni a párttól, az eszmétől. Ezért számoltak le velük 1956. október 26-án az ellenforradalmárok.

Sziklai Sándor és Kiss Lajos hősi halált halt az ellenforradalmárokkal vívott több órás, egyenlőtlen harcban.

A sok szenvedéstől, rettegéstől, egy belső véres polgárháború veszélyétől megmenekült haza nem feledkezett meg azokról, akik e szörnyű, véres napokban életük árán védték mindazt, amit 12 év alatt a felszabadult magyar nép alkotott. Hőseink, mártírjaink neve felkerült az elkövetkezendő harcok lobogójára, s példájuk, hősi helytállásuk erőt adott az újrakezdéshez, a hibák kijavításához, a megzavart agyak kitisztulásához, a romok eltakarításához, a sebek begyógyításához.

Sziklai Sándor a lenini típusú forradalmárokhöz tartozott, akinek éppen ezért egyik legfőbb jellemzőjük: a hallatlan szerénység, puritánság, önzetlenség, a másokért való tennivágyás és akarás, a szavak és a tettek egyése, az emberi tisztaság. Mindig, minden körülmények között a szocializmus ügye volt számára az elsődleges. Hűség a dolgozó néphez, ahhoz a közösséghez, amelyben született, s amelyben zsenge ifjúságát leélte, át-szenvedte — egész élete tanuságtétel volt erre.

E vázlatosan leírt életút alapján senki se képzelje, hogy Sziklai Sándor a megtestesült zord katona, a begubózdott szobatudós volt. Sziklai Sándor hallatlanul jókedvű, humoros, az élet teljességét élni tudó és merő ember volt, aki nagyon szerette az életet, az embereket.

Sziklai Sándor forradalmi életútjának elmúlhatatlan varázsa: hűsége hazájához, sokat szenvedett népéhez, forrón szeretett pártjához, a marxizmus—leninizmus eszméjéhez, a szabadsághoz, a forradalomhoz, a proletár internacionalizmushoz. Ezen fogalmak csak akkor válhatnak valóban mág-

nessé, valóban vonzóvá és követésre méltóvá, ha őszinte érzések: teljes odaadás, ragaszkodás, hűség és meggyőződés vannak mögötte, mint ami őt jellemezte.

Az a tény, hogy hazánkban, és a Szovjetunióban Sziklai Sándor nevét munkásör zászlóaljak, KISZ-szervezetek, úttörőcsapatok, szocialista brigádok, iskolák, utcák, terek és városrészek százai viselik, bizonyítja élő és folytonosan ható népszerűségét, igaz forradalmiságának elismerését. De egyben azt is jelenti, hogy ifjúságunk, dolgozó népünk, pártunk mártírjai — közöttük Sziklai Sándor — forradalmi útját és példáját kívánja követni. Egyben azt is jelenti, hogy népünk, a mártírjaink kezéből kiesett zászlót felemelve, pártunk vezetésével kívánja győzelemre vinni a lenini eszméket s befejezni azt a nagy célt, a szocializmus—kommunizmus felépítését hazánkban, amelyért ők a legdrágábbat, az életüket áldozták.

Így válik mártírjaink neve, hősi élete és tette örökké mozgósító, erőt adó, cselekvő forradalmi fáklyává. Hősi életútjuk példáját nekünk, élőknek kell éltetnünk és követnünk, mert csakis így maradnak forradalmi hőseink továbbra is *élő részesei* szocialista jelenünknek és jövőnknek.